

Charles Morgan: *Sparkenbroke*,
MacMillan, London, 1936.

p. 4.

Who mourns? A fool with mortal
look
That dares to weep for Spar-
kenbroke?
Weep thine own exile: not my
life.

With Earth for mother, Sleep
for wife,
Here in the womb is winter
spring.

Who styas? A Fool. Who knocks?
A King.

ism. 126, 145.

p. 17.

We also moved, as thou dost
move.

With pride of youth and quick
in love.

Have pity then, who drawest
near,
That love and youth are ended
here.

Though in sweet April thou dost
shine,

December waits for thee and
thine.

Charles Morgan: *A láng*. Két
kötet. Franklin Társulat, Bu-
dapest, é.n.

I. 8. 1.

Gyászolsz? Miért? Hogy mersz
gyászolni, mondd?

Te Sparkenbrokeért sírsz talán?
Bolond!

Sirasd magad, én nyugszom
édesen.

A Föld anyám, az Álom hit-
vesem,

Itt lenn tavasz van, még a tél
se fáj.

Nem jössz? Bolond. Beléptél?
Ó, Király!

I. 23. 1.

Éltünk mi is, épúgy, ahogy te
élsz.

oly ifjan és mindig ölelni kész.

Ó vándor, szánakozz hát, mély
a mély,
a vágy s az ifjúság itt véget ér.

S benned bár április van, csupa
fény,

December érik benned is,
szegény.

(Ez az ódon sírfelirat megismétlődik az angol kiadás 121., a magyar kiadás 139. lapján.)

p. 137.

. . . transcending these,
Far other worlds, and other
seas . . .

(id. A. Marvell)

I. 157. 1.

Imé az ész, az bontogat
más tengert s más világot.

Then dawns the Invisible; the
 Unseen its truth reveals;
 My outward sense is gone –
 (id. Emily Brontë)

My outward sense is gone, my
 inward essence feels;
 Its wings are almost free – its
 home, its harbour found;
 Measuring the gulf, it stoops,
 and dares the final bound.
 O dreadful is the check – in-
 tense the agony –
 When the ear begins to hear,
 and the eye begins to see;
 When the pulse begins to throb
 – the brain to think again –
 The soul to feel the flesh, and
 the flesh to feel the chan.
 (id. Emily Brontë)

p. 138.

Awake it from its sleep
 And see if it can keep
 Its eyes upon the blaze.
 Amaze! Amaze!
 It stares, it stares, it stares,
 It dares what no one dares,
 It lifts its little hand into the
 flame
 Unharm'd . . .
 (id. Keats)

p. 144.

My tree and water, how pro-
 foundly you sleep!

Felkél a Láthatatlan akkor
 s fénye oly fehér
 meghalt a külvilág. . .

Meghalt a külvilág, csupán a
 lélek él,
 a szárnya már szabad, meglelte
 otthonát,
 már készül, csapdos, már röpül a
 légen át.
 S mily szégyen a bukás – mily
 szörnyű gyötrelem –
 ha ismét hangot hall a fül és
 látni kezd a szem,
 az ér ha újra lüktet és a külső
 fény vakít,
 a lélek érzi már a húst, a hús meg
 láncait.¹

I. 159. 1.

Álmából ép kikelt,
 s már napba néz, figyeld,
 nem pislog s nem kiált.
 Csodáld! Csodáld!
 Csak néz, csak néz, csak néz
 s mit nem mer a merész,
 a lángban lengeti kicsiny kezét
 és meg nem perzseli. . .²

I. 166. 1.

Fácskáim és vizem, az álmotok
 ma mély,

¹A filológiai pontosság kedvéért meg kell jegyezmem, hogy a Marvell-idézetet valószínűleg egy meglevő Vas István-fordításból vettük át; de legjobb emlékezetem szerint az Emily Brontë-fordítás eredeti Radnóti; erre vall a stíluskritikai elemzés is.

²Az előző jegyzet – *ceteris paribus* – erre is vonatkozik, ámbár – ismét stílári okokból – úgy vélem, ez is eredeti Radnóti-fordítás.

Though the breeze move and
 your little green cry out,
 How dark is the vigil of the
 soul you keep,
 With my absence folded over
 you
 And my blindness wrapped about.
 I also am dead, shut from your
 light.
 All things created are dead that
 are not one.
 Soon, my tree and water, shall
 your night
 End, and the new day be begun
 Where shall be no old thing
 under a timeless sun.
 Soon? O tree and water, how
 often have I cried:
 Behold God in the last impulse
 ascending
 Into his zenith, who shall his
 flame divide
 In the breasts of his universe,
 bending
 Upon earth as a lover upon his
 bride.

bár szellő jár s felsír a zsenge fű;
 virrasztó lelkem is sötét, akár
 az éj;
 a távollétem ring az álmotokban
 a kis szívetek oly keserű.
 Én is halott vagyok most
 bennetek,
 a szétválasztott dolgok mind
 halottak;
 és nemsokára már ébredtek
 reszketeg
 s mert minden emlék elszalad:
 sosem látott nap kél időtlen ég
 alatt.
 És nemsokára? Ó fa, víz! meg-
 mondtam én:
 nézzétek Istent itt, mikor felhág
 az ég
 csúcsára, szétfutó lángok között
 s a fény
 a halmokon szerelmes csókkal ég,
 és játszanak, menyasszony s vő-
 legény.

p. 153.

Give me the darkness of the flesh,
 or full light of the spirit.
 How shall I endure this prison,
 whose walls open and close,
 Or maintain this silence wherein
 thy music sounds continually,
 Or . . .
et seq.

In my childhood I was beset by
 angels. Thou didst look through
 mine eyes.
 Thy spears threaded my light.

I. 176. 1.

A test homályát add nekem, vagy
 fényt, a lélek fényét,
 Hogy tűrjem folyton tároló s
 csukódó börtönöm,
 vagy őrizd ezt a csöndet itt,
 zenéd zúg benne,
 Vagy . . .

Gyermekkoromban angyalok
 lakoztak bennem.
 Te néztél két szememben.

They struck, and lo I was in
thine arms

Világosságomon lándzsáid száll-
tak át.

Megálltak bennem s karodba
hulltam

Suddenly . . .

hirtelen . . .

p. 154.

Here is my world: I must live in
it, having no other place.

As a man, when night comes,
turns inward to his home,
So would I draw my curtain and
be at rest

Until in the new day I am cast
upon thy morning;

But the curtain of this flesh has
not dark to exclude thee.

Thy beam it the shaft of an eye,
my candle dips and surrenders;

My house is not my house when
thou art in it

My house . .

I. 176. l.

Ez a világom: itt kell élnem,
máshol nem élhetek.

mint az emberek, ha jó az éj,
megtérnek otthonukba,
úgy húznám én is össze függő-
nyöm, s aludnék,

míg az új napon az álom a te
hajnalodra dobna;

De a hús függőnye nem elég
sűrű arra, hogy kizárjon téged,
szemed pillantása rámnyilaz

gyertyám kihúny és összeomlik,
nem vagyok otthon otthonom-
ban, ha te nem vagy velem
nem vagyok . . .

p. 170.

Last night I flew into the tree of
death;

Sudden an outer wind did me
sustain;

And I, from gilded poppet on
its swing,

Wrapt in my element, was bird
again.

I. 194. l.

Múlt éjjel a halál fájára szálltam;

egy messzi szél emelt fel hirtelen;

s madár lettem, ki tollas bábu
voltam

ismét röpít a jólismert elem.

p. 172.

Lovely and fearless, teach my
song

Thy happy light to borrow.

Then only shall I do no wrong

And thou not weep tomorrow.
et seq.

I. p. 172.

Te lány, te késztesz dalra engem,

dalom villogja fényedet.

S csak majd igaz dalom ha

zengem,

akkor lesz boldog életed.

Let not a dream possess thine eyes,	Ébredj álmodból, nyisd szemed
Know that my song is all of me;	Tudd, hogy dalom most mindenem;
But, if thy dream in anguish dies,	s hogy gyötrő álmod partravet,
What I have taken – all of thee.	tudd: mindened e lét velem.

p. 211.

Our breath shall intermix, our
bosoms bound,
And our veins beat together; and
our lips
With other eloquence than
words, eclipse
The soul that burns between
them . . .

I. 240. l.

A melled mellemen, lehelletünk
egymásba kap, ütőerünk dobol,
s mi máskor ékesen szavakba
forr:
a lélek ajkaink között . . .

p. 249.

lucundum, mea vita, mihi pro-
ponis amorem
hunc nostrum inter nos per-
petuumque fore.
Di magni, facite ut vere promit-
tere possit,
atque id sincere dicat et ex animo,
ut liceat nobis tota perducere
vita
aeternum hoc sanctae foedus
amicitiae.

(id. Catullus)

I. 283. l.

Életem, ígéred nekem azt, hogy
víg szerelemben
élsz te örökre velem, s élhetek
én teveled.
Istenek, adjátok, hogy igaz le-
gyen ez, ne ígérlet,
mondja ma őszintén, lélek
emelje szavát,
hogy ne szakadjon el és le ne
hulljon e szent kötelék már,
tartson e hú szerelem, védjen egy
életen át.

250. angol fordításban:

You that are my life, have
promised love
Joyful and deathless. God, let it
be true!
Let it be said in knowledge of
her heart.

So against Time may yet suf-
ficient prove
this timeless pledge of loving
constancy.

p. 252.

Thou dost propose, beloved, this
our love,
Joyful and deathless, God, make
it come true
Bring her to swear it, knowing
all her heart!
So against Time may yet suf-
ficient prove
This timeless pledge of loving
constancy.

p. 286.

Man is a king in exile. All his
greatness
Consists in knowledge of that
Kingdom lost
Which, in degree of quickness,
is his fate
And character on earth.

p. 357.

How like a movement in a still
house beauty is,

I. 285. 1.

Életem, esküdözöl ma nekem,
hogy víg szerelemben
élsz te örökre velem, s élhetek
én teveled.
Istenek, adjátok, hogy igaz le-
gyen ez, ne ígéret,
mondja ma őszintén, szíve
lehelje a szót,
hogy le ne hulljon e szent kötelék
róluk soha többé,
tartson e hű szerelem, védje egy
életen át.³

II. 9. 1.

Az ember száműzött király. Az
elveszett
királyság ősz emléke csak, mi
benne nagy,
e méltóság. S hogy ez szívében
mily erős,
ettől függ sorsa itt e földi
téreken.

II. 86. 1.

Mennyire olyan a szépség, mint
egy mozdulat a néma házban

³ Ujfent egy érdekes filológiai kérdés. A regényhős költő nincs megelégedve a Catullus-vers első fordításával s ezért egy másodikat készít, amely – angolban – tényleg hívebben fejezi ki a latin vers fegyelmzett szenvedélyét. Nem tudom, van-e a Catullus-versnek előző magyar fordítása, másvalaki tollából, s hogy vajon az első változatot onnan emeltük-e át; de emlékezetem szerint mind a két változat Radnótié s ahogy a második változatban tolmácsolja az angol második változat fokozott hevét, az valódi költői *tour de force*. (Mindenesetre, ismerve Miklós és Fifi házasságát, van valami megindítóan jóslatszerű benne.)

Stirring in him that hears it
 a dark tremor of fear and wonder,
 As in Adam that heard God's
 voice and cried: „I am here.

Return me into thyself, O God,
 who, creating, forsook me.

Let me be in thee whence I came.
 Here I am alone.

The Woman is strange to me;
 and none may be alone but
 God.”

p. 388.

Be in suspense inquiring, glassy
 mind,
 And like a window flung let in
 the air.

Tonight my spirit waits
 Tip-toe and would be gone
 To light original, not of the
 moon
 Or sun, but more familiar, that
 once,
 Dissolved the petty barrier of
 this eye,
 And down the rings of being

Its endless glow outspread.

Starred as the night beyond my
 dazzled pare –
 Which, for a candle, shuts Orion
 out –

My expectation flows:
 Now leaps, now quickens to a
 final rhythm

a félelem és a csodálat fekete
 reszketése ébred fel abban, aki
 hallja,
 mint Ádám, aki hallotta az Ur
 hangját s így kiáltott: „Itt
 vagyok,

Engedj visszatérnem Tebeléd, ó

Uram, ki megteremtettél s
 aztán elhagyál.

Hadd legyek újra benned, hisz
 belőled jöttem én. Itt egyedül
 vagyok.

Az Asszony idegen nekem; és
 senki nem élhet egyedül, senki
 csak az Ur.”

II. 122. 1.

Kábulj el ma, kutató, áttetsző
 értelem,
 s mint a kitárt ablak, engedd be
 a levegőt.

Ma este vár a lelkem,
 Lábujjhegyre áll és futna már
 az eredendő fény, a forrás vár
 reá, de nem a hold,
 s nem a nap, hanem ama meg-
 hittebb, amely egykor
 szétolvasztotta e szem hitvány
 korlátait
 s e lét nagy láthatárain ragyog
 most,
 s terjed véghetetlen.

Várakozásom csillaggal teli, mint
 az éj káprázó ablakom fölött,
 szobámban gyertya ég s elúzi
 Oriont –
 most felszökell a várás,
 most gyorsul s végső iramra
 zúdul,

And throb of stillness at the
 core of fever
 Where I from what I am
 Is not to be distinguished,
 Nor anything from love.

p. 397.

News from a foreign country
 came
 As if my treasure and my
 wealth lay there;
 So much it did my hearth in-
 flame,
 'Twas wont to call my Soul into
 mine ear;
 Which thither went to meet
 The approaching sweet,
 And on the threshold stood
 To entertain – to entertain
 the . . .

p. 439.

I am turned to dust by her and
 blown in the wind,
 As a mote that rises in sunlight
 and vanishes utterly.
 In that annihilation, where is
 the mote, that little world?
 She that was once darkness
 beyond the beam
 Is become the head of radiance,
 earth's climax and essence;
 And I, prince of her earth, her
 plough,
 Her seed and rain, her sky's dome
 I, her master of attitude, the
 weight upon her breasts, her
 prison,
 Dagger of her pain, rhythm and
 plume of her ecstasy,

s a csönd lüktetésében, a láz leg-
 mélyein,
 ahol én, s az ami va g y o k
 már végkép összeolvad, –
 felragyog a szerelem.

II. 131. 1.

Egy messzi tartományból jött a
 hír
 És mintha onnan jönne minde-
 nem,
 Szívem fölébred és dobogva sír,
 S lelkem csupa fül lesz hirtelen;
 Nem hallik még lépte sem,
 de mégis jó az Édesem
 s a lélek már felé fülel,
 Fogadja lelkes – lelkes . .

II. 178. 1.

A nő porrá változtat engem és
 szétfú a lenge szélben
 porszem vagyok, szállok a fény-
 ben, szállok s eltűnök.
 S mi is e parányi világ a szélben,
 mondd, mi a porszem?
 A nő, ki árny volt hajdanán,
 sötétség, túl a fény forrásain
 most a ragyogás csúcsa lett, a
 föld teljessége s lényege;
 s én földjének ő s ura, ekéje,
 magva, zápora s mennye bol-
 tozatja, én!
 Zabálja, keble súlya, börtöne;
 fájdalma töre, kéje ritmusa s
 fodorló buja füstje,
 mi lettem én? mi más mint por-
 szem az ő tenyerén.

What am I but dust, light in the
palm of her hand?

She retains me, she pours me out.
With curve of her body, she
encompasses and exalts me,
Then sleeps, like a child, like an
animal, like God,
And I am dust, floated upon her
breath.

Because by passion I am made
her child

Whom, till she love beyond pas-
sion, she bears not,
I must subdue her as though she
were a slave.

Always there is part of her free
of love.

Thus invincible, she smiles and
sleeps.

Having submitted her body, she
is withdrawn from me.

She is intact, an unbroken dark-
ness,

And I am dust, fiery upon her
breath.

p. 448.

Now in the despair of love, that
windowless prison,

I bend all night to my sleep and
my sleep denies me.

Rigid, naked, faceless, my sleep
stares up at me

And cries: „O fool of love! Be
still. Desire not.

Thou art in the trap of love;
thine own cry awakens thee,

And shall awaken thee until thou
goest down to the tomb.”

Megőríz engem vagy a szélbe
szór,
Körülfon hajló teste s mámorba
ringat,

azután elalszik s úgy, akár a gyer-
mek, akár az állat, akárcsak
Isten alszik,
és én porszem vagyok csak, lehe-
letén lebegve.

Mert gyermekévé tett a szen-
vedély

s míg e szenvedélyen túl szeret
s nincsen még magzata
le kell igaznom őt, akár egy vad
rabszolganőt.

Mindig van részecsskéje még,
amit át nem járt a kéj.

S legyőzhetetlen így, alszik és
mosolyg.

A testét nékem adta és vissza-
húzódik tőlem.

Még érintetlen, a töretlen és tel-
jes sötétség egymaga,

és én porszem vagyok csak lehel-
letén lobogva.

II. 188. l.

Most a szerelem mélyére hull-
tam, ablaktalan vad börtön ez,

az álmod hívom minden éjszaka
s az álom megtagad.

Dermedt, mezítlen, s arca sincs,
úgy bámul rám az álom

és rámkiált: „Ó, szerelem bo-
londja! Hallgass! Ne vágya-
kozz!

A szerelem csapdájába estél; saját
kiáltásod ver fel téged

és nem alszol már te, míg be nem
fogad a sír.”

p. 459.

„’Twould ring the bells of
 heaven
 The loudest peal for years
 It Etty lost her senses
 And –

II. 199. 1.

Az égen félrekondul
 sok év harangja, és
 ha Etty megbolondul –

p. 516.

„But at my back I always hear
 Time’s winged chariot hurrying
 near.”

II. 260.

de hallom, egyre közelebb
 az Idő-szekér közeleg.⁴

(id. Marvell)

p. 527.

Since I, a fool,
 Am put to school
 By God,
 He’ll let me run
 Into the sun
 And ’scape His rod
 When school is done.

II. 271. 1.

Mert én, a bolond,
 az isteni gond-
 viselés
 tanfolyamára kcrültem,
 s kedvel az Úr.
 játszhatom én is a napban, –
 nem jár érte verés.

p. 546.

If I have thee, it is to lock thy
 face
 In visionary masks, and gaze
 thereon,
 Until this ecstasy acquire the
 grace,
 If but an hour, of contempla-
 tion.
 If I seek love, it is to plunge
 therein
 And, being darkened, sink to
 former light.
 It is, with clay, from blindness to
 have sight;
 In death, an end or resurrection
 win.

II. 291. 1.

Enyém vagy s arra jó, hogy
 arcodat
 bámuljam látomásaim között
 amíg e szemlélődő révület
 egy percre tán, – de mégis
 üdvöt ad.
 Szeretlek és ez is csak arra jó
 hogy én, sötét, a fényeidbe hull-
 jak át,
 feltámadás vagy vég a nagy
 halál is,
 s a fénynek halás minden, hogyha
 lát.

⁴ Föltehetőleg Vas István Marvell-fordításából.

O perilous one, now is no loss	Ó, kedves, nézd, te vagy ma
but thee.	mindenem,
If thou art silent, music all is	ha néma vagy, minden zenének
done.	vége van.
The thrush is silent also and the	Elnémul a rigó is hirtelen
tree	s erdőben néma lesz a fa,
Muted in the wood	megnémul a patak s dallamtalan
The stream dead;	a béke és unott a küzdelem.
In peace no melody, in battle	
none.	

Radnóti nem tartotta nagyra Charles Morgant mint költőt s szabályellenesnek tekintette az írói fogást, miszerint a szerző regényalakja mögé búvik s áttélesen az ő szájába adja *saját* költeményeit. Morgant mint regényíró, velem együtt, értékelte s a könyv filozófiájával – amely szerint Szerelem, Költészet és Halál jelentik az élet pozitív lényegét (s ezt öntudatlanul, tragikus módon élte is meg – hiszen ki halt meg nagyobb költőként, mint Radnóti?), egyetértett.

Hosszasan vitatkoztunk azon, hogy Morgan középszerű versbetétét it középszerűen kell-e fordítani; nyilván költőnek, aki tudva-öntudatlanul mindig a legtökéletesebb kifejezésre törekszik, ez hálátlan feladat. Külön technikai kérdés volt, hogyan fordítani Morgant, aki gyakorta szürrealista tartalmú verseit ódon szóhasználatba és kifejezésekbe öltöztette.

Végül is abban állapodtunk meg, hogy Miklós mindvégig megkísérli a beékelt versek hangulatát s a prózai szövegbe való illeszkedést visszaadni – s ez szerintem hibátlanul sikerült is. A változó filozófiát, révületet, játékosságot Radnóti műfordításai tökéletesen visszaadják. Gyakorlatilag ez annyit jelentett, hogy nemcsak a vers-szövegek prózai áttételét készítettem el, hanem a verseket övező prózai szöveg fordítását is. Nem egy estén át beszéltük meg Miklóssal az átköltés kérdéseit, a versek összefüggését a tartalommal; én többször fölolvastam neki az angol verseket, a prozódia, skandálás és szóhangulat ábrázolására.

Noha Radnóti szempontjából alig lehetett e fordításoknak túlnagy jelentősége, szokott aprólékos műgondjával elemzett, próbált, vetett el nem egy vázlatot, míg a költőileg, hangulatilag megfelelőt kikovácsolta. E műhelymunka során csak fokozódott szeretetem és tisztelem Miklós iránt, érzekelve az ő tiszteletét az anyaggal szemben, a viaskodást a műfordítás benső ellentmondásaival.⁵

⁵ Hogy a fordítás – minden fordítás – milyen mélyremenő problémamasorozat elindítója, milyen alig lebíráható konfliktusok eredője, azt

A műgond, amellyel Radnóti a könnyed alkalmi versikéket fordította – melyeket Morgan is nem egyszer rím-kovácsolásként, játékos műhelyforgácsként kezel – lebilincselő volt. Pl. az utolsó előtti fordítás, „Mert én, a bolond, . . .” tökéletes költői bravúr; harmincegynehány év óta minduntalan a fülemben cseng.

Az utolsó szabálytalan szonett megint példát nyújt a műfordítás problémáira s a megoldási lehetőségek változataira. Radnóti követi Morgan 4–4–6 soros versszakait; de a rímelést (amely Morgannál az első két szakaszban szabályos – a, b, a, b – c, d, d, c –) Radnóti fellazítja: a, b, c, a – d, e, f, e. Az utolsó angol stílusú szonett-szerkezet hatsoros Morgannál e, f, e, g, h, f; Radnótinál g, h, g, i, h, g. A szótagszám az utolsó versszakban Morgannál 11, 10, 10, 5, 3, 10; Radnótinál 10, 12, 10, 8, 10, 10; s Morgan szabálytalan trocheusait Radnóti változó trocheusokkal és jambusokkal adja vissza – de egészében tükrözve az angol szonett rendhagyó ritmusát.

SCHÖPFLIN GYULA

RADNÓTI MIKLÓS LEVELEI HILBERT KÁROLYHOZ

Radnóti Miklós életrajzának, emberi-költői érlelődésének, pályakezdésének, kapcsolatainak pontosabb ismerete szempontjából érdekes és értékes dokumentumok tanárához és „atyai” barátjához, Hilbert (Kömlösi) Károlyhoz írott – s jórészt a csehországi Reichenbergből (mai nevén Liberec) keltezett – levelei. A levelek keletkezési körülményeit, „történetét” és a levelezés néhány darabját Baróti Dezső ismertette, illetve elemezte *Kortárs útlevelére* című Radnóti-monográfiájában. (Bp. Szépirodalmi K. 1977. 26–28., 31., 59–63. lapokon és kiváltképp az *Egy év technológia Csehszlovákiában* című fejezetben.)

A teljesség kedvéért e helyütt közöljük a tanár és a költő tanítvány bensőséges kapcsolatának azokat a – Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirat-tárában őrzött – dokumentumait, amelyek Baróti Dezső könyvéből terjedelmi okok, valamint a monográfia 1935-ig terjedő „időhatára” miatt kimaradtak.

George Steiner *Beyond Babylon* című mesteri tanulmánya nyomán érzékelttem – s bizonyos fokokig saját fordítói múltam álláspontjait, technikáját is újra eszméltem.